

A participación cidadá no Plano de Recuperación do Lagarto Xigante da Gomera

Citizen participation in the Plan for the Recovery of the Gomera Giant Lizard

Pedro Miguel Martín¹, Rafael Paredes² e Gema del Pino². Consejería de Medio Ambiente y Ordenación Territorial del Gobierno de Canarias¹ e GEA² (España)

Resumo

Este programa forma parte do Proxecto Life denominado “Plano de Recuperación do Lagarto Xigante da Gomera”, cofinanciado pola Unión Europea, Ministerio de Medio Ambiente, Gobierno de Canarias e Cabido Insular da Gomera.

Abstract

This programme forms a part of the Life Project entitled “Plan for the Recovery of the Gomera Giant Lizard” which is co-financed by the European Union, the Ministry of the Environment and the Government of the Canary Islands and the Island Council of La Gomera.

Palavras chave

Plano de recuperación, Lagarto xigante, participación cidadá

Key-words

Plan for recovery, Giant Lizard, citizen participation.

Breve análise do conflito de intereses respecto á conservación da especie

O lagarto xigante da Gomera (*Gallotia bravoana*) é unha especie endémica desta illa, que se supoñía extinguida até 1999, cando se descubriu unha pequena poboación sucesoria na localidade de Valle Gran Rey. Trátase dun dos réptiles máis escasos do planeta e, actualmente, atópase en vías de recuperación grazas a un programa de cría en cativeiro e a unhas estritas medidas de conservación. Estímase que a poboación natural rolda os 125 individuos e no Centro de Recuperación da especie dispónse duns 86 exemplares.

Os principais factores de ameaza que pesan sobre esta especie están ligados á presenza do ser humano na súa zona de distribución e teñen que ver, fundamentalmente, coa introdución de gatos, ratas, ratos e cabras. De todos estes factores, o que se revelou como máis determinante para a súa supervivencia, a curto, medio e longo prazo, é a actividade depredadora do gato, que chegou a se converter nun problema crónico para calquera intento de recuperación do lagarto na illa.

Até o momento, as actuacións de conservación relacionadas coa depredación por gatos baseáronse, practicamente, no desenvolvemento de campañas de erradicación e control destes animais na área de

distribución do lagarto. Porén, pouco se fixo por combater a causa última do problema que, en realidade, non son os gatos senón as actitudes e comportamentos das persoas con relación a estes.

A dimensión social do problema inclúe aspectos tan variados como un escaso coñecemento da auténtica dimensión do fenómeno da depredación por gatos, actitudes e comportamentos inadecuados en relación coa tenza destes animais ou a existencia de ideas preconcebidas acerca deles. En esencia, trátase dun tema complexo, que involucra un conxunto de colectivos e intereses moi variado, ten unha importante base afectiva relacionada coa tenza de animais de compañía e, ademais, suscita moitas veces o rexeitamento público ante as actuacións de erradicación que se deben arbitrar.

Da análise da dimensión social da conservación do lagarto xigante da Gomera, puidéronse determinar os principais sectores e colectivos sociais implicados no problema. Basicamente, definíronse dous grandes grupos: os posibles colaboradores nos programas e os destinatarios das actuacións de educación ambiental (tendo en conta que os colaboradores tamén funcionan como destinatarios, no sentido de que deben recibir información e formación ao longo de todo o proceso).

Colaboradores (grupos de apoio ao programa de educación ambiental):

- As diferentes administracións públicas con competencias no tema
- Veterinarios
- Protectoras de animais
- Grupos de apoio ao lagarto (colectivos e asociacións)
- Xerentes e persoal de bares, restaurantes, hoteis etc., en Valle Gran Rey
- Medios de comunicación locais

Destinatarios

- Propietarios de gatos locais
- Turistas estranxeiros
- Poboación da Illa
- Veciños de Valle Gran Rey
- Sistema educativo

Desta mesma análise de partida tiráronse as principais accións e actitudes sociais susceptibles de xeraren impactos sobre o lagarto xigante da Gomera, que basicamente son as seguintes:

En relación cos **veciños** de Valle Gran Rey:

- Escaso ou nulo coñecemento do valor patrimonial do lagarto xigante da Gomera, dos obxectivos do Centro de Recuperación e dos impactos ocasionados polo gato
- Escasa vinculación social co Centro de Recuperación do lagarto
- Existencia de contos falsos e mal intencionados

En relación con certos **colectivos** de apoio

- Demandas de información, facilidade de acceso a ela e maior participación no proceso de toma de decisións respecto ao futuro da especie

En relación cos **propietarios** de gatos, amantes dos animais e poboación en xeral:

- Escaso ou nulo coñecemento sobre a normativa relativa á identificación e tenza de gatos domésticos
- Mantemento de grandes colonias de gatos en zonas rurais e urbanas
- Tendencia xeneralizada a alimentar os gatos vagabundos
- Falta de control dos lixos orgánicos
- Utilización do gato para o control de pragas e especies prexudiciais para a produción agropecuaria
- Escaso control sobre o movemento dos gatos por parte dos seus propietarios
- Deficiente control veterinario, o que xera riscos para a saúde pública e para os gatos controlados
- Escasa tendencia a esterilizar ou aplicarles medidas anticonceptivas aos gatos por parte dos seus propietarios
- Existencia de ideas preconcebidas relacionadas co gato e a súa actitude depredadora
- Abandono de gatos

Instrumentos sociais utilizados

O programa de intervención social articulouse ao redor de dúas ideas principais:

- a) Integrar as actividades educativas no Plano de Conservación do lagarto, traballando desde o inicio en estreita colaboración cos técnicos responsables deste, de modo que as medidas sociais servisen de apoio das actuacións de conservación existentes
- b) Promover a implicación individual e colectiva na conservación desta especie, de modo que os destinatarios do programa non se sentisen como meros espectadores pasivos, senón como parte activa na solución do problema

Os instrumentos sociais utilizados foron os seguintes:

Investigación

Utilización do “Método Sistemático de Programación de Actividades de Educación Ambiental” para deseñar o programa de intervención social. Este método, que xa fora ensaiado con éxito no Proxecto Life denominado “Control de Vertebrados Invasores en Illas de España e Portugal (2003)”, parte da selección previa dun problema ambiental cuxa solución sexa susceptible de se abordarse a través dunha estratexia educativa dirixida a sectores

concretos de destinatarios e cuxas accións, actitudes ou circunstancias incidan nel. A súa adaptación ao caso concreto da conservación do lagarto gomero permitiu definir os elementos básicos sobre os que articular o programa de educación ambiental, é dicir: destinatarios, impactos orixinados por estes, obxectivos específicos do programa, actuacións e medios que cómpre desenvolver, e criterios de avaliación.

Participación cidadá

O programa de participación cidadá a favor do lagarto xigante da Gomera baseouse na busca de solucións aos problemas de conservación da especie. O programa articulouse como un conxunto de actuacións, propostas polos diferentes colectivos participantes, orientadas a contribuír a diminuír os factores de ameaza que pesan sobre o lagarto. A participación destes grupos de apoio canalizouse por algunha das seguintes vías:

- Actuar como axentes educadores, dando a coñecer o lagarto e os problemas da súa conservación a outros grupos e colectivos sociais
- Promover o debate social e participar na busca individual e colectiva de solucións aos problemas de conservación da especie
- Participar activamente nos procesos de toma de decisións sobre o futuro da especie

- Contribuír, a nivel persoal e colectivo, na diminución dos principais factores de ameaza que pesan sobre o lagarto, especialmente no que respecta á tenza e control de gatos, e ao tratamento do lixo

En total, o programa implicou máis de 20 colectivos diferentes e moveu uns 600 escolares de toda a Illa.

Formación

- Realización dun seminario sobre o Programa de Educación Ambiental do lagarto xigante da Gomera, destinado aos grupos de apoio, a monitores de educación ambiental e profesores de primaria e ensinanzas medias da Gomera
- Realización dunhas xornadas en Valle Gran Rey destinadas aos grupos de apoio e aos veciños da localidade, orientadas a dar a coñecer as actuacións realizadas no programa de educación ambiental e a contribuír á difusión do coñecemento do lagarto xigante da Gomera, os seus factores de ameaza e as actuacións abordadas desde o Programa Life

Información e comunicación

Os medios utilizados para a información e a comunicación foron moi variados coa finalidade de serviren aos obxectivos do programa e de se adaptaren ás particularidades dos destinatarios, e complementá-

ronse con outros que foron desenvolvidos polos grupos de apoio. Basicamente utilizáronse os seguintes:

- Exposición itinerante sobre o lagarto xigante da Gomera e programa de dinamización para esta.
- Programa interactivo por ordenador sobre os réptiles de Canarias.
- Edición do caderno “Humanos, gatos e lagartos, unha convivencia posible”.
- Edición de gardamanteis para bares e restaurantes, cunha mensaxe provocadora alusiva ao lagarto e á conveniencia de non alimentar os gatos vagabundos.
- Produción de diverso material de difusión.
- Cartafol de documentación para os grupos de apoio, incluíndo un conto ilustrado sobre o lagarto como material didáctico para o alumnado de educación infantil.

Os materiais e medios incorporados ao programa a partir dos grupos de apoio foron os seguintes:

- Elaboración dunha unidade didáctica sobre o lagarto para educación infantil, desenvolvida por profesorado e persoal do CEP da Gomera. A impartición desta unidade didáctica en diferentes centros escolares da Illa permitiu, pola súa banda, xerar todo un conxunto de materiais (carteis, contos, reproducións do lagarto en diferentes materiais, pequenos traballos de investigación etc.) que se incorporaron á exposición itinerante.

- Utilización de páxinas web de diferentes colectivos e asociacións para introducir información relativa ao lagarto e aos seus problemas de conservación (Centro de Iniciativas Turísticas da Gomera, Asociación de Turismo Rural etc.)
- Utilización dunha emisora de radio local para difundir cuñas informativas relativas ao lagarto e aos actos relacionados co programa de educación ambiental. A emisora tamén colaborou en difundir a campaña de información porta a porta en Valle Gran Rey sobre a nova Ordenanza municipal de animais domésticos e de compañía, e mais as actuacións de erradicación e esterilización de gatos vagabundos levada a cabo polo Centro de Recuperación do lagarto, en colaboración coa protectora “PROANIMAL” e o Concello.
- Elaboración dun “Manifesto a prol do lagarto xigante da Gomera” por parte dos grupos de apoio, que se incorporou á exposición e que se difundiu amplamente pola Illa.

Breve avaliación dos medios e leccións aprendidas

Os aspectos do programa que mellor funcionaron tiveron que ver con:

- A utilización do Método Sistemático de Programación, que permitiu integrar as

actividades informativas e de comunicación coas necesidades concretas de xestión do lagarto e axudou a definir os elementos básicos do programa de intervención social e o establecemento de prioridades.

- O programa de participación social, polo grande dinamismo dos grupos de apoio, pola súa grande capacidade de penetración social, polo valor e interese das propostas e actuacións desenvolvidas, e por constituír un dos instrumentos máis eficaces para a motivación e concienciación cidadá.
- A participación dos técnicos responsables do Plano de Recuperación do Lagarto, que axudaron coas súas propostas a definir as necesidades básicas en materia de conservación da especie, desde un punto de vista social e a elaborar o diagnóstico socioambiental sobre o que aplicar o método de programación.

En relación cos materiais elaborados, os que mellor funcionaron foron:

- Os gardamanteis (curiosamente, o material de menor custo económico), que non só resultaron moi efectivos para lles comunicar aos turistas e visitantes as mensaxes relativas ao control das poboacións de gatos e á correcta xestión do lixo doméstico, senón que alén diso permitiu contar coa complicidade e implicación do persoal destes establecementos.
- A unidade didáctica sobre o lagarto, que ao ser elaborada polos propios

docentes facilitou a súa adaptación ás necesidades curriculares dos centros escolares e a súa rápida apropiación e utilización por parte do profesorado.

- Todos os demais medios achegados polos grupos de apoio, xa que dunha ou outra forma se beneficiaron destas mesmas características (adaptados ás necesidades específicas de cada colectivo e insertos nunha dinámica social determinada, o que, ademais, contribuíu a diversificar os perfís sociais dos destinatarios).

Finalmente, tamén cómpre salientar a importancia do carácter demostrativo que teñen as actuacións de participación cidadá, tanto para as administracións responsables da conservación da especie coma para os técnicos encargados destas tarefas, xa que este tipo de instrumentos supoñen mudar substancialmente a concepción tradicional que se ten da educación ambiental e do seu papel como ferramenta para a conservación.

Relación entre a xestión e os instrumentos sociais utilizados

Como xa se comentou, un dos piares básicos sobre o que se construíu o programa de educación ambiental foi que servise de apoio ás necesidades de xestión do Plano de Recuperación do Lagarto. Este Plano,

que se viña desenvolvendo desde 1999, xa incorporara un conxunto de actuacións de educación ambiental orientadas, basicamente, á difusión do coñecemento desta especie e do propio plano. Porén, o problema dos gatos, polo seu carácter polémico e controvertido, non fora abordado até o momento.

En relación con este tema, as actuacións desenvolvidas desde o Plano de Recuperación foran: a erradicación de gatos da zona de distribución natural do lagarto (que xerou problemas con propietarios de gatos e coas protectoras de animais); o establecemento dun acordo coa protectora “PROANIMAL” e veterinarios do municipio para a erradicación e esterilización de gatos vagabundos en Valle Gran Rey, baixo o lema: “ningún gato sen dono”; a aprobación dunha Ordenanza municipal de animais domésticos e de compañía por parte do Concello; e o inicio dunha campaña de información porta a porta sobre a ordenanza e sobre a conveniencia de identificar e esterilizar estas mascotas no municipio.

Xa que logo, o programa de educación ambiental centrouse, en boa medida, neste tema, dándolle maior cobertura social ás necesidades de xestión relacionadas co problema dos gatos, pola vía da información e a comunicación, e xerando unha maior concienciación e responsabilidade colectiva neste tema a través da participación cidadá.

“A gatas por Galicia”

© Fran Nieto